

1 1 0 4

A Magyar Hírlap hétvégi melléklete
2017. november 4.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

A h a n g

Paul Verlaine: Őszi chanson

Ősz húrja zsong,
jajong, busong
a tájon,
s ont monoton
bút konokon
és fájón.

S én csüggeteg,
halvány beteg,
mig éjjél
kong, csak
sirok,
s elem a sok
tűnt kéj kél.

Óh, múlni már,
ősz! hullni már,
eresszél!
Mint holt avart,
mit felkavart
a rossz szél...

Tóth Árpád fordítása

Piros lámpa

„A legfontosabb az, hogy nem felolvasni kell a szöveget, hanem el kell mondani. A kettő között óriási a különbség”

Nem tanítható mesterség

Napjaink legfoglalkoztatottabb férfi bementőinek egyike, a Matyóföld „fővárosából” érkezett a stúdióba. Gyönyörű baritonja sokszor hallható a rádió legkülönbözőbb műsoraiban. Szerény, megnyerő ember. Sohasem megy be azzal az érzéssel a rádióba, hogy azt mondaná: na, most dolgozni kell. A szakma alázatos képviselője, aki 2006-ban Körmeny László-díjat kapott, míg 2010-ben kiérdemelte az Év Rádiósa elismerést. Varga Jánossal beszélgettünk.

– A bementő szó szinonimái: mesélő, kommentátor, narrátor, elbeszélő, porondmester, házigazda, műsorvezető, konferanszié. Kérdésem: mindegyik a mesterség része egy kicsit?

– Akkor kerültem a rádióba, ezerkilencszázkilencvenháromban, amikor még sokáig klasszikus bementői munkát végeztünk. És utána, kétezerhat tájkán ez megváltozott. Átalakult. Voltak, akik műsorvezetők lettek, és voltak, akik sajnos elmentek a rádióból. A bementői munkán kívül én is akkor kezd-

tem el sokféle mást is csinálni. Műsorvezető lettem, narrátor, rengeteg igényes, történelmi szöveget kaptam, verseket kellett elmondanom, annak ellenére, hogy nem vagyok színes... Hát, porondmester még nem voltam.

– Azt hiszem, ez jó dolog. A műfajok ugyanígy hatnak egymásra.

– Feltétlenül.

– Szalóczy Pál A leírt szöveg felolvasandó című könyvében olvasható a következő a Magyar Rádió hőskoráról: „Az mindenestre világos, hogy akkoriban még meglehetősen nagy keveredés volt a mikrofonműfajokban. A bementő, konferanszié, riportert, tudósítót, kommentátort szavakat sokszor ugyanarra a tevékenységre, változtatva használták. A »felolvasó« sem volt egyértelmű, legfeljebb az előadás módját illetően, de nem derült ki belőle, hogy a szerzőről van-e szó vagy hivatásos beszélőről. A »műsorvezető« kifejezésre pedig egyáltalán nem bukkanunk.”

– A műfaji keveredés velejárója volt, hogy akkor még inkább megkövetelték a beszélők sokoldalúságát. A rádió bementői rádió volt,

tehát mindent ők olvastak fel. Szócs Ernő, a rádió első igazgatója például nem engedte Horthyt a mikrofon elé, mert beszédhibásnak tartotta. A kormányzó enyhén raccsolt.

– Ezt próbálta volna meg a rádió igazgatója az ötvenes években! De ma is elképzelhetetlen.

– Bementővel olvastatta fel Szócs a kormányzó szövegét. Felesége viszont többször szerepelt a rádióban.

– Hogyan lesz valaki rádióbementő, mert ezt a foglalkozást válasszuk el a tévébementőtől.

– Engem – hogy mondjam finoman vagy kevésbé finoman – erre a pályára pofozott a sors. Miskolcon születtem, de Mezőkövesden nőttem fel, ott jártam általános iskolába. Beteges kisgyerek voltam. Serdülőként sokat voltam otthon, és nagymamánál, ahol laktunk, mindig szólt a rádió. Valahogy elkezdett érdekelni a rádiózás, a benne megszólaló emberek. A hangjuk alapján elképzeltem, milyen környezetben dolgozhatnak, hogyan nézhetnek ki. Nekünk is járt a rádióújság. Belelapoztam.

Akkoriban még részletesen feltüntették a reggeli stábot, hogy ki a szerkesztő, a műsorvezető és a bementő. Nekem a jó hangú bementők tetszettek a legjobban. Hirtelen indíttatásból elhatároztam – tizenvalahány éves koromban –, hogy magam is kipróbálom, hogyan olvassam fel a híreket. Felépítettem egy játék-mikrofont. Tudtam, hogy a reggeli műszak négy órakor kezdődik, ezért hajnali négykor én is felkeltem – még fogalmam sem volt arról, hogy hányszor fogok hajnali három vagy négy órakor felkelni –, és eljártam azt, hogy felolvasom a híreket az újságból, Matyóföld „fővárosából”.

– A beszéd utazás, amelynek célja van, még ha egy tizenéves mondja is, ezért az utat, hogy úgy mondjam, fel kell térképezni.

– Egy időre azonban a játék elfelejtődött. A mezőkövesdi Szent László Gimnáziumba kerültem, ahol a nyolcvanas években számos művész- és tudóstanárt oktattam, akik megszerették velem a történelmet.

Nem tanítható mesterség

„Ha valaki nem őszinte, azt a hallgató rögtön tudja”

Fotó: Hegedüs Róbert

Folytatás az I. oldalról

Utána a nyíregyházi tanárképző főiskola történelem-orsz szakán szereztem diplomát. És akkor, ezerkilencszázkilencvenkettő májusában, egy héttel az államvizsga előtt a Magyar Hírlapban megjelent egy kicsi hír, hogy a rádió bemondói tanfolyamot indít, és első alkalommal jelentkezhetnek vidékiek is. A kritérium felsőfokú végzettség és felsőfokú nyelvismeret volt. Megláttam a hirdétést, és odatettem anyu elé, aki azt mondta: „Ezt neked adták fel!” Ő ugyanis ismerte a régi hóbortomat. Azt is hozzátette, hogy elég jó a hangom, próbáljam meg.

– És jelentkezett?

– Igen. S ahogy utóbb megtudtam, sok százan jelentkeztek.

– Azt hiszem, ez mindig jellemző volt.

– Az ötvenes-hatvanas években két-háromezren akartak rádióbemondók lenni, mi is voltunk hatszázan.

– De egyelőre csak a tanfolyamról volt szó.

– Negyvenes csoportokban hívtak be bennünket, és mindenkit egyenként hallgattak meg. A felvételi bizottság asztalánál Bözsöny Ferenc ült, mellette Vadász Ági, a nyelvész és nyelvművelő Wacha Imre, akiket a rádióban már hallottam, de először láttam őket az életben. Közében állt egy kis szék, arra kellett leülnöm, élelményem egy időjárás-jelentést, majd megkértek, hogy olvassam fel. Ki voltam hangosítva. Elmondtam három mondatot, mire Bözsöny Ferenc megszólalt: „Jól van, Jani, küldjük a választ!”

– Deus ex machina.

– Nem tudtam, hogy most mi van. Annyira rossz voltam, vagy annyira jó? Aki ilyen helyzetben még nem volt, nem tudja, hogy mit éreztem. De Bözsöny Ferenc attól kezdve mindig Janinak hívott, és ez jóleső érzéssel töltött el. A „Jani” után inkább a jóra tipeltem, de sok önbizalmam soha nem volt. Három hónap is elmúlt, míg nem küldték a választ a rádió oktatási osztályáról, hogy bekerültem a legjobb hatvan közé, és elkezdhettem szeptembertől a tanfolyamot.

– Lehetőség nélkül a képességek nem sokat érnek – mondta állítólag Napóleon.

– Egyelőre a lehetőségnél tartottunk. Mindenki több szakembert kapott.

– Kikhez került?

– Ulbrich András volt az egyik bemondótanárom. Úgy szólt a hangja, mint az orgona. A másik Bátonyi György. A beszédtanárom Wacha Imre, logopédustanárom Montagh Imre gyógypedagógus özvegve, Riener Nellie volt. A Gyógypedagógiai Főiskolán tanított. Felhívtam Nellit telefonon. „Elnézést tanárnő, szeretnék időpontot kérni” – mondtam. „Ilyen hanggal minek magának időpontot kérnie?” – válaszolta. Aranyos volt nagyon. A rendezőtanárom Varga Géza volt.

– Mennyi ideig tartott a tanfolyam?

– Kilenc hónapig tartott, közben rostavizsgákat tartottak. Akkor derült ki, hogy ki mire alkalmas. A legmagasabb besorolás a bemondónak járt, utána jött a műsorvezető, a riportert, majd a szakriporter. A hatvanból hatan kaptunk bemondói engedélyt, és hárommal állásajánlatot. A háromban én is benne voltam.

– Mi volt az első szöveg, amit ebben a műsorsztításban be kellett olvasnia a rádióban?

– Ez nem volt olyan egyszerű, mert ezerkilencszázkilencvenhárom májusában felajánlották ugyan az állást, de csak ősszel kerültem állományba, és nem engedtek még a mikrofon közelébe. Az volt a szokás – ellentétben a mával –, hogy hónapokig kellett bemondók mellett üldögelni, és figyelni, hogyan dolgoznak.

– Nem tudom, hogy bemondóként hasznos volt-e, de újságírói, riporteri vonatkozásban feltétlenül jó dolognak tekinthető.

– Nekünk azt mondták, hogy éppen azért, mert a mesterség nem tanítható az egyetemen, öt év kell ahhoz, hogy valaki elsajátíthassa. Igaz volt. Nálam bejött.

– A tanulás folyamata az, hogy elsajátítjuk a szabályokat, a tapasztalat pedig az, hogy megismerkedünk a kivételekkel is.

– Egyetértek. Két vagy három hónapja már ifjabb Pintér Sándor mellett ültem, aki éppen a Bartókon konferált egy komolyzenei, egyórás műsort. Egyszer csak, a műsor közepén, kopogtak a stúdió ajtaján, és Sanyit telefonhoz hívták. Történt ez akkor, amikor csak fél perc volt hátra a zene végéig. Sanyi rám nézett, és azt mondta: „Próbáld majd meg konferálni.” Elállt a lélegzetem. Sanyi kiment, eljött a zene vége, kigyulladt a piros lámpa, be kellett kapcsolni a mikrofont. Valahogy lekonferáltam a szöveget s felkonferáltam a kö-

vetkező zeneszámot. Nem emlékszem, hogyan sikerült, és arra sem, hogy a szöveg mi volt. Utána hosszú zene következett, és annyira ideges voltam, hogy ki kellett mennem. Volt kint egy pihenő, ahol az összes szolgálatban lévő bemondó ott ült, és hallgatta a Bartók rádiót. S azt, hogy én hogyan konferálok. Egyelőre megtervezett „merényletről” volt szó.

– Az élet produkál ilyen helyzeteket.

– Pedagógiailag nagyon jó módszer volt.

Nem mondták meg két héttel korábban, hogy bedobnak majd a mély vízbe.

– Egyébként izgulós típus?

– Nagyon.

– Most is?

– Ha új vagy váratlan helyzet elé kerülök. Ennek az életpályának az egyik nehézsége, de szépsége is, hogy soha nincs két egyforma szituáció. Két egyforma feladat. Két egyforma szöveg. Környezet. Nekem az is fontos. Alapvetően zárkózott, gátlásos ember vagyok. Régen még inkább az voltam. Ezt azért tudni kell. A legutolsó ember lehettem, akiről azt gondolták az osztálytársai, hogy nyilvános szereplő lesz.

– Sajnos ezzel nem tud az ember mit kezdeni. Olyan ez, mint a humor: vagy van valakinek, vagy nincs. Tanulni nem lehet.

– Az elején nehezen szűnt meg a gátlásosság. Nem abban jelentkezett, hogy bakiztam vagy elrontottam valamit. Egy jele volt: a feszültség miatt nem a saját hangomon szólaltam meg. Ilyenkor kicsit megemelkedik az ember beszédhangja.

– Erről eszembe jut Kemény Zsigmond, aki azt írja Széchenyiről: „Hangja erős, férfias volt, ha emelni nem akarta; bár a magasabb fokokon vékonya, szipitóvá, rekedtté vált.”

– Ez az, pontosan. Nem váltam szipitóvá, de megemelkedett a hangom. Volt egy kollégám, Kovács M. István, most ment nyugdíjba, akivel nemegyszer összetévesztették a hangomat, mert annyira felemelkedett az enyém, ahogyan ő szólt meg a sajátján.

– Mi a legnehezebb feladat a rádióbemondó életében?

– A legfontosabb az, hogy nem felolvasni kell a szöveget, hanem el kell mondani. A két között óriási a különbség. Nagyon felnéztem Bátonyi Györgyre, mert ő tanította meg nekem, hogy a legnehezebb a hivatásban az – amit az idősebb bemondók és most már én is úgy fogalmazunk meg –, hogy a papírtól el kell tudni szakadni, és a papír csak eszköz legyen. Olyképpen, ahogy most mi is beszélgetünk, és nem papírról olvasom a válaszimat. Úgy kell tennem, mintha a felolvasandó szöveg élőbeszéd lenne.

– A hallgató tudniillik érzi, hogy a bemondó olvassa vagy elmondja a szöveget.

– Hogyne. A rádióban az is a szép, hogy a hanggal kell mindent elmondanunk. És ha valaki nem őszinte, azt a hallgató rögtön tudja. A hang ugyanis mindent elárul. Nagyon sok összetevője van. Elárulja, hogy mennyire vagy rokonszenves, vagy ellenszenves. Elárulja a depressziót vagy azt, hogy hogyan aludtál, és ettől-e egyáltalán? Én például ki szoktam számolni, hogy fél órával a megszólalás előtt egyek utójára.

– Márai Sándor írja egyik publicisztikájában, hogy: „...az emberi hang mélyebben, személyesebben örökíti meg és fejezi ki egy ember személyiségét, mint az arckép...”

– Ez így is van.

– Szalóczy Pál írja fentebb emlegetett könyvében: „A korabeli tudósítók, kommentátorok, bemondók egyike-másika igen nagy műveltségű embert volt, olyan nyira, hogy felmerül a kérdés, vajon miféle igényeiket elégítette ki ez a tevékenység. Többdiplomás doktorok vállalták tiszteletre méltó alázattal a mikrofon szolgálatát.” Volt abban része, hogy sikerült meghallgatnia a háború előtti bemondók hangját?

– Hirtelen Radó Árpád jut az eszembe, akit könnyed, laza, intimebb hang jellemezett. Abban az időben kötöttebb volt a stílus. Megvoltak az érezhető szabályai, korlátai. Kinyilatkoztatóbb volt. Felolvasatóbb. De nagy élmény volt Radót hallgatni. Jól beszélt, tisztán, és a műveltséget lehetett mögötte érezni. Fennmaradt róla, hogy kitűnő humora volt. Ez sem közömbös a szakmában.

– Íróink és költőink közül kinek a hangjával sikerült megismerkednie?

– Babits versmondását hallottam...

– Ó kisé monoton volt.

– Igen, de a felvételkor már nagyon beteg volt. Ezzel együtt megrendített.

– Nekem fájdalmam, hogy sem Kosztolányi, sem József Attila hangját nem őrszi a rádió. Ismeretes, hogy Kosztolányi raccsolt, de József Attila állítólag szépen mondott verset. Utóbbi betegsége és a viharstűnet lehetett lenné tette, hogy ma hallgathassuk.

– Maradnak a művek és a képzelet. A képzelet az ember gazdagodásának titkos forrása.

– A háború megtizedelte a rádió bemondóit. „A bemondó a burzsoá osztály »terméke«, nincs helye a nép rádiójának mikrofonja előtt” – ez volt az elv a fordulat évében. Egymás után küldték el a kitűnő bemondókat. Az újonnan felvettek között volt például idősebb Pintér Sándor. Sebestyén János írta róla: „Sokáig tagadta, hogy a borús évek végén a Filmhíradót konferálta. Nem számított arra, hogy egy makacs gyűjtő személyemben pont az 1944-es híradókat szerzi meg.” Bemondó lett Körmendy László, aki Gundel lányt vett el feleségül, és ott volt Bán György, továbbá az igazi, szép, kedves, iskolázott, rutinos zenei hang, az Erdei Klárié. Nem csoda, hiszen színiiskolát végzett.

– Egyszer dolgoztam Sebestyén Jánossal. Az Egy rádiós naplójából című műsort vette fel éppen, és Mohai Gábor valamiért nem ért rá. Nekem kellett beugranom. Nem volt arra idő, hogy a leírt szöveget átolvassam, pedig tele volt német szavakkal. Érettségiztem németből is, de azért blattolni kellett. „Kedves János, nem volt ez nagyon rossz?” – kérdeztem a végén. „Teljesen életszerű volt – válaszolta –, azért volt jó.”

– A rádióbemondónak vannak szokásai? Említette, hogy fél órával a megszólalás előtt nem eszik.

– Vannak megszívlelendő dolgok. Sok évvel ezelőtt nagyon megfáztam. A légkondicionálótól hörghurutot kaptam, és szanatóriumba kerültem. Ebben a mesterségben nagyon kell vigyázni. A munkavégzés fizikailag is igénybe veszi az embert. Egyik nap hajnali három óraker kelek fel, a másik nap lehet, hogy éjjel egykor fekszem le, s ebben nincs semmilyen rendszer. Bátonyi Gyuri bátyám mondta annak idején, hogy „amikor csak tudsz, pihenj! Ha nem is alszol, lazíts egy kicsit”.

– Megesik, hogy az ember nincs jó passzban?

– Persze. Csak ennek nem szabad hallatsznia. Nemegyszer tapasztalom, hogy az élelmiszerüzlet pénztárosnője éreztetni a vásárlóval, hogy valamiért rossz napja van. S akkor nekem eszembe jut, hogy ha hasonló esetben is így beszélne a hallgatóval, másnap már nem kellene bennem a rádióba. Elmondom egy megdöbbenő esetemet. Én olvastam fel a híreket, és addigra megtanultam, hogy miközben a híreket olvasom, nem azt nézem a szememmel, amit mondok, hanem a következő két sort. Olvasom tehát a szöveget, és látom a következő sorokban, hogy elhunyt Bátonyi György. Hirtelen végigfutott rajtam valami, amit nehéz szavakban kifejezni. Megijedtem, de közben mondtam a híreket és látom... Hogyan fogom ezt elmondani? Hát, ahogy kell. Előtte egy kis szünetet tartottam, és akkor... De azt az érzést nem kívánom senkinek. A legjobb bemondók egyike volt. Közel is álltunk egymáshoz, nagyon tiszteltem, és ő is látta bennem a szikrát. Éreztettem is velem. Nagyon össze kellett szednem magamat, hogy el tudjam mondani a halálhíret. Kemény helyzet volt, és akadt még egy-két hasonló. De mindent kívülrre kell tenni ilyenkor.

– A véletlen a felkészült embert segítheti.

– Azzal nyugtattam magamat: lehet, hogy rám zabta ezt a hírt a sors. Engem az élet szokott pofozni. Oly módon – utólag rájövök –, hogy azt sugallja: maradjak azon az úton, ahová pofozott.

– Mi a véleménye a ritmusérzékről?

– Fontos. Erre van egy szakmai berkekben ismert mondás: jó hanggal is lehet rosszul híreket mondani, és viszonylag feledhető hanggal is lehet jól híreket közvetíteni. A ritmusérzésen is múlik. A hírműsor például kötöttebb, a magazinműsor lazább. A legnehezebb beszélgetni a hallgatóval.

– Atalakulóban van a bemondói szakma.

– Beszélgetésünk elején, amikor a klaszikus feladatokról beszéltem, arra gondoltam, hogy a bemondó híreket mondott, illetve egyik-másik adónak volt a házigazdája. Jó pár évvel ezelőtt azonban átalakult a szakma, ahogy átalakult a világ is. Nemrégiben Wacha tanár úrral beszélgettünk, és ő mondta: a bemondók elsőrendű kötelessége az, hogy szépen beszéljenek, de most jött rá arra, hogy

nem csak szépen kell beszélniük, hanem értetően és értelmesen is. A negyedik szempont pedig az, hogy érdekesen. Mert annyi különböző hatás és információ éri az embert, és olyan nagy a konkurencia – a kereskedelmi rádiókra is gondolt –, hogy ebben a kaoszban lényegesek a fenti szempontok.

– Ez a vonulat érződik az írott sajtóban is.

– Igen. Ha a felszínen akarunk maradni, akkor változtatni kell. Úgy, hogy közben ne legyünk igénytelenek. A minőséget nem szabad feladni. A kulcsszó az, hogy érdekesebbé kell tenni a megszólalásokat.

– A kezdetektől, tehát ezerkilencszázhatvanháromtól a mai napig sok rádióbemondó kapott Kazinczy-díjat. Ez is mutatja, nagyon erős volt mindig a Magyar Rádió bemondói kara. Balázs Géza nyelvész és nyelvművelő mondta, hogy a bemondóknak vezérezvezősöknak kell maradniuk a nyelvművelés terén. Mércének és mérvadónak.

– Deme László nyelvész írta le egyik könyvében, hogy akár tetszik, akár nem, a rádió régebbi és mai rangját is a bemondói gárda alakította ki. Szerencsés vagyok, mert még Debrenti Piroskától és Földi Ottótól kaptam tanácsot, akik tavaly itt hagytak bennünket, továbbá Bözsöny Ferenctől és Eröss Annától.

– Ha a bemondókról esik szó, mindig fel-emlegetik a bakikat. Egy időben gyűjtötték is őket, szalagok jártak körbe a jobbnál jobb nyelvboltlásokkal. A régmúlt időkől például: a komolyasszonyias Gecső Sándornak nagyon félt a bakiktól. Egyszer azt mondta: „A Duna Mohácsnál három kiló negyven perc.”

– Bán Gyuri bácsi nagy tréfamester volt. Egy alkalommal azt mondta: „Gyerekek, én anynyiszor olvastam a vízállás-jelentést, hogy már fejből tudom az adatokat. Senkit sem fog érdekelni, elmondom hát papír nélkül, hasból a számokat.” Egyetlenegy telefon érkezett utána. „A bemondóval szeretnék beszélni” – hangzott a kérés. „Tessék” – mondta Gyuri bácsi. „Drága uram, csak annyit szeretnék mondani, hogy ha igaz az, amit maga mondott, akkor a Duna Budapest belvárosának közepén állana.” És az illető letette a telefont.

– Kiténtetés, hogy az európai kontinens első földalatti vasútvonalán Varga János hangját hallja az utas.

– A felvétel ezerkilencszázkilencvenhatban készült, a „kisföldalatti” százéves évfordulóján, a felújítás után. Új hangot kerestek. Szalóczy Pali, akinek a hangját a MÁV járatain és a metró vonalain halljuk, engem ajánlott. Nekem megtisztelt volt. Jellemző módon nagyon izgultam előtte, és akkor még szalagos magnóra vettük fel a szöveget. Jó munka, csak furcsa érzés volt. Tíz perc alatt felmondtam a megállókát, aztán soha nem esett utamba a kisföldalatti. Egyszer azonban feljöttek a barátaim Pestre, és szerettek volna meghallgatni. Amikor meghallottam magamat, úgy éreztem, hogy ezt is másképpen kellett volna mondanom, meg azt is. Annyira figyeltem, hogy amikor eljutottunk a végállomásig, a barátaim kintről intettek, hogy jöjjenek már. Majdnem bent ragadtam a kocsiban.

– Kezdetben idegenkedtek a színészek és az irodalom nagyjai is a rádiótól. Aztán megkedvelték. Őrök néhány véleményt ezerkilencszázharmincötökből. Kosztolányi Dezső szavai: „Barna mahagónidoboz, bűvös szekrény, ékszerartó, zengő kalit, kincseskamra, néha lomtára, papirkosara, szemetesládája, sőt köpöcsészéje mindenféle hangnak, mely a föld és az ég között lármáz.” Szép Ernő: „Az ember annyira magára van bízva, mikor mindenki hallgat, s neki kell egyedül a hangját hallatni. Olyan árva lesz az ember, olyan gyöngye gyermek lesz, mikor arra az íjesztő nagy ellenségre, a Csöndre rá kell törni néki.” Móricz Zsigmond: „Mikor először ültem le a mikrofon elé, mély meghattottság fogott el. A legnagyobb csodát éreztem: a megszüntetett távolságokat rokonlekek között. Az a lehetőség nyugtázott le: íme, minden magyarhoz szólok...”

– Sokszor jószóltak meg a rádió végét. Akkor, amikor a televízió vagy az internet megjelent, az okostelefonokról nem is beszélve. Egy nem olyan régi felmérés szerint az emberek kilencvenöt százaléka nagyon fontos az, hogy a bemondó, a műsorvezető hogyan beszél. A rádió nemcsak intim műfaj, hanem úgy érzi az ember, hogy személyesen neki szól. Megindítja a gondolkodást, a fantáziát. És gondolkodni azt jelenti: különbözni.

Kő András

Honvédségi, 09 mintájú konyhakocsi 1909-ből
A szerző archívumából

Képirás (73.)

Az egyedüli öröm volt az ürömben, hogy a kenyeret viszont gazdagon mérték: napi nyolcszáznegyven grammot juttattak személyenként, vagy ha az bármilyen okból hiányzott, adtak helyette fél kilogramm kétszersültet – mai ésszel elszörnyesztő belegondolni, hogy ezt a mennyiséget simán, újra és újra el is fogyasztották az emberek.

Álbankárt fogott Szmircsákné

A 19. század vége felé, 1886 nyarán egy finom papírra nyomott levelet kapott a Pesten élő özvegy Csáky Kálmánné. A feladó nem kevesebbet állított magáról, minthogy ő Emmanuel Meyer Granitz, a bécsi Rothschild-ház egykori pénztárosa és jelenlegi bizalmasa, s mint ilyen, szívesen ajánlja szolgálatait a nagyságos asszony figyelmébe.

A megnyerő modorú úriember a személyes találkozón olyan garanciákat és átlagon felüli haszon lehetőségét tárta a mesésen gazdag bárónő elé, mellyel elérte, hogy az özvegy rábízta vagyona egy részének kezelését. S mivel az első ügyfél maximálisan elégedett volt a kapott szolgáltatással, bátran továbbadta Granitz elérhetőségét barátainak, aminek következtében emberünket egy idő után az egész pesti arisztokrácia a tenyerén hordozta.

Granitz természetesen szélhámos volt, és a sors furcsa fintora, hogy vesztét, mely kilenc évvel az indulás után, 1895-ben következett be, nem egy pénzt vesztett s ezen joggal fel-dühödött gróf vagy szeszélyes baronesse, hanem egy özvegy kántinosné, Szmircsák Ferencné okozta. Történt, hogy az álbankár egyik ügynöke kiderítette a Ferencvárosban található fegyvergyári laktanya büfésnőjéről, hogy igen tekintélyes summával rendelkezik. Granitz nagy garral ajánlatot tett az özvegynek, aki, nem tudván ellenállni az akkori banki kamatokat messze meghaladó csábító lehetőségnek, rábízta vagyona nagy részét.

A bűnöző, ahogy az várható volt, az utolsó garasig elsikkasztotta a hölgy spórolt pénzét. Amikor özvegy Szmircsákné követelni kezdte a beígért extrakamatokat, nemes egyszerűséggel kidobatta irodájából. A felháborodott asszonyság első

útja a rendőrségre vezetett, ám a bukást egy ideig késleltette, hogy az egyenruhások nem mertek eljárni az akkori fogalmak szerint „minden gyanún felül álló” úriemberrel szemben.

Am sorsát senki nem kerülheti el; június hatodikán a Váci utcai bankházat megszállta egy csapat detektív és könyvszakértő, majd estefelé megjelent a rendőrkapitány, s őrizetbe vette a magába roskadt bankárt. Az esetnek természetesen hamar híre ment, így reggelre több száz befektető tolongott a pénzügyhatóságnál.

Mint a bírósági tárgyaláson kiderült, Granitz százötven ezer forintot sikkasztott, továbbá legalább ugyanekkora értékű kifizetetlen számlát hagyott maga után. A taláros testület előtt emellett arra is fény derült, hogy emberünk már egyszer összeütközésbe került a törvénnyel. A korábban gazdag férfi ugyanis egy rosszul sikerült tőzsdeműveletet követően hatalmas összeget sikkasztott egykori munkahelyéről, amit akkor hat év börtönnel honoráltak. A bíróság végül hosszas tárgyalás után most is hasonló büntetést szabott ki az extraprofit reményével kecségetető csalóra.

Az özvegy persze nem kapta vissza a pénzét.

Amúgy érdemes egy pillanatra megállni és elgondolkodni azon, hogy egy szimpla laktanyai kántinosné miként tudott jelentős vagyont összeszedni a 19. században? A válaszhoz egy csöppet el kell mélyednünk a hadi dolgokban.

A több mint száz évvel ezelőtti magyar katonaelelmélet az osztrák hagyományok uralták. A téma szakértőit idézve ez annyit tett, hogy a laktanyába bevonult polgárok 1881-ig csak ebédet kaptak, majd innentől kezdve rántott levesből vagy feketekávéból álló reggelit is. A kevéske húsból és több

főzelékből, esetleg tésztából és feketekávéból álló meleg vacsorát 1899-től szolgálták föl. A honvédeket nem túlzottan kényeztették el a tarkabarka menüvel. Az egyedüli öröm volt az ürömben, hogy a kenyeret viszont gazdagon mérték: napi nyolcszáznegyven grammot juttattak személyenként, vagy ha az bármilyen okból hiányzott, adtak helyette fél kilogramm kétszersültet. Mindemellé már 1881 előtt is járt naponta húsz gramm zsír, tizenkilenc deka hús és némely napokon pluszban fél kilogrammot meghaladó krumpli. Mai ésszel felfogni is nehéz, hogy ezt a mennyiséget simán el is fogyasztották az emberek. Magyarátul szolgáljon, hogy kiképzésük némileg intenzívebb volt, mint korunkban, így erős szükség mutatkozott az energiabevitelre.

Mivel Szmircsákné sztorija még bőven az éhkoppos évtizedekre esett, el lehet képzelni, hogy a folyton korgó gyomrú bakák a hosszú esztendő leforgása alatt mi pénzeket hagytak ott a hölgy kántinjának kasszájában. Azt sem szabad szem elől tévesztetni, hogy akkoriban a feljebbvalók másként, megengedőbben álltak az italhoz, mint manapság. Így senki nem ütközött meg a rumos teán vagy a körletben borát, esetleg pálinkafejadagját iszogató honvédon.

A rum pedig, hála a hazai cukorgyáraknak, olcsó volt, s a teafü beszerzési költségei sem az eget ostromolták. A kor kántinos szokásai szerint amúgy kevés haszonnal kellett dolgozni, mert a csekély zsold igencsak behatárolta a keresletet, de az óriási forgalom kárpótolt mindenért. Pláne egy olyan helyen, mint a frekvenciát betöltő fegyvergyári laktanya.

Lázár Miklós András